

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.29>*О. І. Хороновський**orcid.org/0000-0001-9448-1180**кандидат юридичних наук,**здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України*

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ, ОБУМОВЛЕНІ ДІЯЛЬНІСТЮ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПУВАНЬ

На початку XXI століття процеси, які протікають у світовій економіці, торгівлі, суспільно-політичному житті, є передумовою виникнення принципово нової ситуації у світі, що знаходить своє відображення у вигляді транснаціональної злочинності. Транснаціональну злочинність можна спостерігати у різних галузях життєдіяльності суспільства, зокрема, в економічній сфері. Протягом останніх років Україна зіткнулася з такими раніше невідомими транснаціональними злочинами, як відмивання грошей у закордонних банках та фінансових установах, транскордонний бізнес, пов'язаний з переміщенням, конвертацією та обміном валютних коштів, комп'ютерне шахрайство, порушення авторських прав у сфері інтелектуальної власності та ін. Ці злочини характеризуються високим рівнем латентності та вчиняються організованими групами, оскільки їх скоєння неможливе без ретельного планування, узгодженості, координації дій учасників в різних країнах, а нерідко й підкупу посадових осіб органів державної влади.

Для України ця проблема є надзвичайно важливою, оскільки через повномасштабне вторгнення російської федерації, її економіка в сучасних умовах перебуває в складному становищі, що створює сприятливу базу для проникнення транснаціональних злочинних формувань в органи державної влади різного рівня, національну економіку, політику та загрожує сталому розвитку держави. Усвідомлення глобальної загрози економічній безпеці, яку несе діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань, і виникнення проблем, які пов'язані з необхідністю боротьби з ними, зумовили необхідність наукового осмислення даного питання.

Теоретичним та практичним основам протидії транснаціональній організованій злочинності присвячено роботи М.Г. Вербенського, О.М. Бандурки, В.В. Голіни, О.М. Джузи, О.Ф. Долженкова, В.М. Дрьоміна, Г.П. Жаровської, А.П. Закалюка, Н.А. Зелінської, О.В. Козаченко, В.П. Коряжа, Г.П. Пожидаєва, І.В. Пшеничного, Е.В. Расюка, Є.Д. Скулиша, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка та інших дослідників. Роботи цих науковців спряли усвідомленню потенцій-

них загроз, які несе в собі транснаціональна організована злочинність. В той же час останні події дають можливість по новому осмислити проблему транснаціоналізації організованої злочинності, визнати факт, що вона стала реальною загрозою для національної безпеки не тільки України, але й усього світу, набула нових рис, які свідчать про те, що цей сегмент злочинності набув принципово нової якості та спеціалізації, особливо в економічній сфері.

Метою статті є визначення основних загроз економічній безпеці держави, обумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань.

Дослідження розпочнемо з визначення терміну «загрози економічній безпеці держави». В Законі України «Про національну безпеку України» знаходимо наступне визначення загроз в контексті забезпечення національної безпеки – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [1].

В Указі Президента України «Про стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020 (далі – Указ) визначено поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов [2]. Проаналізувавши положення Указу, до загроз суто економічній безпеці держави в контексті протидії транснаціональній організованій злочинності нами віднесено наступні:

- сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародної злочинності, зокрема у легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище;

- недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею

і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість та фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій;

- недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян.

Слід зазначити, що будь-яка із поточних та прогнозованих загроз, визначених Указом, може мати прямий чи опосередкований вплив на сферу економічної безпеки, та за своєю природою вважатися її загрозою. В той же час, у даному контексті ми виходили із суто економічних категорій та їх безпосереднього відношення до функціонування національної економіки.

На нашу думку, недоліком чинного законодавства є те, що загрози економічній безпеці розглядаються лише в рамках національної безпеки, при цьому загрози економічній безпеці держави не систематизовано за окремими складовими економічної безпеки держави, що визначені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277) [3]. До того ж у зазначених вище нормативно-правових актах, а також у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р [4], визначені загрози лише у деяких сферах економічної безпеки держави, а загрози економічній безпеці держави у решті її складових на законодавчому рівні не декларуються й фактично ігноруються.

Вважаємо, що окремо мають бути виділені загрози фінансовій безпеці як основної складової економічної безпеки, які в сучасних умовах мають максимальний рівень впливу та потребують розробки заходів з їх ліквідації у рамках реформування фінансової системи держави. Водночас, однією з таких загроз фінансовій безпеці повинна бути діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави.

Чинне законодавство не класифікує загрози національній безпеці ні за критеріями, ні за сферами. В той же час, у науковій літературі запропоновано різні критерії класифікації загроз економічній безпеці.

Найбільш поширеним у науковій літературі є поділ загроз економічній безпеці держави за місцем їх виникнення на внутрішні та зовнішні [5].

З точки зору сучасних концепцій забезпечення економічної безпеки держави особливої уваги також набуває класифікація загроз на реальні та потенційні [6].

В системі забезпечення економічної безпеки держави також важливою є класифікація загроз за масштабами їх реалізації, під якими розуміється просторовий розмах негативних чинників безпеки, наявність яких перешкоджає реалізації економічних інтересів держави. За масштабом загрози пропонується поділяти на загальнонаціональні, які стосуються всіх суб'єктів економічної безпеки держави та проявляються на загальнонаціональному рівні, локальні, що проявляються за окремими складовими економічної безпеки й зачіпають національні економічні інтереси певних груп суб'єктів економічної безпеки, та індивідуальні, які перешкоджають реалізації національних економічних інтересів окремих суб'єктів економічної безпеки [7].

Що стосується предмета нашого дослідження, ми класифікуємо загрози економічній безпеці держави за проявом джерела загрози, до якого відносимо діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави.

Така класифікація, на наше переконання, дозволяє вирішити ряд проблем у системі забезпечення економічної безпеки держави, а саме:

1) дозволяє ідентифікувати будь-який суб'єкт, явище, подію, процес чи сукупність умов як загрозу економічній безпеці, а також класифікувати її за характеристичними ознаками, що дає змогу планувати, розробляти та здійснювати реалізацію комплексу заходів щодо забезпечення ефективного функціонування системи забезпечення економічної безпеки держави;

2) передбачає використання при формуванні та уточненні основних цілей та завдань у сфері реалізації пріоритетних економічних інтересів держави;

3) підлягає використанню при прогнозуванні стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки держави, оскільки передбачає можливість групування загроз за ступенем небезпеки в результаті кількісної оцінки рівня їх впливу на інтегральний показник економічної безпеки держави;

4) дає змогу відмовитися від традиційного включення у нормативно-правових актах з національної безпеки досить гіпотетичного переліку загроз національній безпеці в економічній сфері, не проводячи між ними межі за суттєвими ознаками виникнення, прояву та характеру впливу на систему економічної безпеки держави.

Отже, розібравшись з критерієм класифікації для визначення загроз економічній безпеці держави, обумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань, розглянемо окремі аспекти прояву транснаціональної організованої злочинності на шкоду економічним інтересам держави як джерела загрози.

Так, у вітчизняній кримінології традиційним є уявлення, що корені сучасної транснаціональної організованої злочинності в економічній сфері сягають радянських часів, коли у 60–80 роки несприятлива економічна ситуація потягла негативні кількісні і якісні зміни в злочинності. Зросла питома вага злочинів у сфері економіки, матеріальні збитки від них збільшились у багато разів. У зв'язку з послабленням контролю правоохоронних органів почало відбуватися зрощення крупних розкрадачів соціалістичної власності, тіншових ділків-підприємців (цеховиків) з корумпованими представниками партійного та державного апаратів, і усі вони отримали можливість злочинним шляхом отримувати надприбутки. Фактично в останні десятиліття радянської системи був створений потужний прошарок економічного криміналітету, що суттєво зріс та збагатився в період перебудови та перерозподілу власності [8, с. 8].

Надалі, в кінці 80-х – на початку 90-х років відбувся процес спочатку протистояння, а потім – зрощування ділків тіншової економіки зі злочинними угрупованнями спочатку традиційної загальнокримінальної спрямованості. Активна консолідація злочинних угруповань поступово тягла за собою встановлення ними контролю за цілими галузями торгівлі, виробництва, транспорту, малого, середнього і великого підприємництва, фінансовими операціями.

Починаючи з 90-х років поширенню негативних процесів сприяли такі чинники, як недосконалість вітчизняної законодавчої бази, що регулювала відносини у сфері економіки та державного управління, велика кількість безробітних і малозабезпечених верств населення, які ставали потенційним резервом кадрів для різноманітних злочинних (у тому числі організованих) угруповань.

Поступово, наприкінці першої половини 90-х років почали складатися організовані злочинні угруповання на основі своєрідного союзу представників адміністративно-господарської номенклатури, ділків від економіки і криміналітету. Згодом цей союз набув постійного та системного характеру [8, с. 9].

З часом організовані злочинні угруповання вийшли далеко за межі території держави, встановлюючи зв'язки як з кримінальними структурами, так і з законно діючими економічними суб'єктами. Зміцнювалась їх матеріально-технічна і фінансова база, зростав професіоналізм, організованість і взаємодія з аналогічними структурами за кордоном. Поширенню транснаціональних зв'язків організованих злочинних угруповань сприяло і середнє географічне розташування України, найбільша в Європі довжина кордонів (8215 км), що у поєднанні зі складними соціально-економічними процесами як у нашій країні, так

і у сусідніх державах, призвело до потрапляння країни в один з епіцентрів транснаціональних злочинних потоків.

В цілому ж, на нашу думку, до середини 2000-х років діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави набула сучасного вигляду, охопивши такі сфери економіки як: кредитно-фінансова, банківська, приватизації, нерухомості, фондового ринку, віртуальних активів, зовнішньоекономічної діяльності та інші.

Вагомими дестабілізуючими чинниками в Україні, пов'язаними з діяннями транснаціональних злочинних угруповань, є: криміналізація сфери економічних відносин (оборудки на каналі зовнішніх інвестицій та кредитів, спроби встановити контроль над прибутковими суб'єктами господарської діяльності, транспорту та зв'язку); протиправні операції з фінансовими ресурсами (шахрайство, переведення коштів за межі України з використанням; легалізація, відмивання доходів від злочинної діяльності); шахрайство із застосуванням наднових платіжних засобів та комп'ютерів тощо [9].

Існує думка, що основну загрозу національній безпеці в економічній сфері транснаціональна організована злочинність становить через використання інструментів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Вплив на економічну сферу проявляється як шляхом встановлення контролю над секторами економіки та окремими суб'єктами підприємництва, так і через легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, що є невід'ємною складовою системи організованої злочинності, має виражений транснаціональний характер. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, є ланкою, що з'єднує кримінальний сектор тіншової економіки та легальну економіку каналом, через який доходи, отримані від злочинної діяльності, надходять до законної сфери економічних відносин. У контексті протидії транснаціональній організованій злочинності легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, слід розглядати як форму організованої злочинної діяльності, що полягає в інвестуванні коштів, одержаних злочинним шляхом, в легальний сектор економіки [10]. Вважаємо, що такий підхід до визначення загроз економічній безпеці держави, обумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань є дещо поверхневим та не розкриває у повній мірі їх сутності та змісту. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом є однією із форм злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, яка присутня в діяльності абсолютно всіх злочинних елементів з корисливою мотивацією. Тому визначення легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом як загрози еконо-

мічній безпеці держави у даному контексті є надто абстрактним.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, до основних загроз економічній безпеці держави, обумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань можемо віднести:

- запровадження та реалізація протиправних схем та механізмів, зокрема в ході приватизації, публічних закупівель, управління державними корпоративними правами, банкрутства державних підприємств, адміністрування ПДВ та ін.;
- використання адміністративних, фінансових та інших ресурсів у війні російської федерації проти України;
- корупційні зв'язки в органах державної влади та місцевого самоврядування, які дозволяють приймати економічно-вигідні рішення на користь криміналітету всупереч економічним інтересам держави;
- використання міжнародних та внутрішньодержавних платіжних систем для перерахування злочинних активів у будь-які частини світу;
- отримання злочинними суб'єктами переваг у сфері публічних закупівель, державних пілг та інших економічно необґрунтованих преференцій;
- заволодіння українськими об'єктами інтелектуальної власності, відомостями, що містять комерційну таємницю та їх використання у протиправній діяльності;
- лобіювання прийняття нормативно-правових актів у власних цілях всупереч економічним інтересам держави;
- переміщення капіталів за кордон з метою ухилення від оподаткування та легалізації злочинних прибутків в сприятливих юрисдикціях;
- зниження інвестиційної привабливості держави та відсутність здорової конкуренції в національній економіці в силу застосування «нечесних» правил бізнесу;
- розробка та впровадження кіберзбой в систему міжнародних економічних відносин;
- стримання розвитку ринкових відносин у ключових сферах, недопущення удосконалення законодавства в економічній сфері.

Запропоновані нами загрози економічній безпеці держави, обумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань не є вичерпними, залежать від багатьох суб'єктивних та об'єктивних факторів, еволюціонують та деградують в силу зміни суспільних відносин.

Підбиваючи підсумки дослідження, необхідно зазначити, що в сучасних умовах глобалізованого світу організована злочинність транснаціонального характеру загрожує не лише економічній безпеці окремих держав, а й міжнародному правопорядку загалом, тому розробка та вжиття ефективних заходів протидії повинно стати пріоритетним напрямком політики кожної країни.

Подальшими перспективними дослідженнями можуть бути загрози економічній безпеці держави, обумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань в економічній сфері вузької спеціалізації, зокрема в банківській системі, на ринках цінних паперів та віртуальних активів, небанківських фінансових послуг тощо.

Література

1. Про національну безпеку : Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення 01.09.2021).
2. Про стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 01.09.2021).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 01.09.2021).
4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р. URL: [zakon.rada.gov.ua.laws.show/569-2012](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012) (дата звернення 01.09.2021).
5. Пастернак-Тарапушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. Київ : Кондор, 2002. 302 с.
6. Пироженко В. Методологія операціоналізації основних понять національної безпеки : гуманітарна складова. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 21–34.
7. Коломієць І. Ф., Пабат О. В. Загрози та виклики економічній безпеці держави : синергетичний аспект. *Економіка*. 2011. № 1. С. 7-12.
8. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.
9. Гречин Є. Є. Викриття та припинення діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань : дис. ... канд. юр. наук : 21.07.01. Київ, 2011. 245 с.
10. Гриненко І. М. Теоретико-правові основи протидії транснаціональній організованій злочинності Службою безпеки України : дис. ... д-ра. юр. наук : 21.07.01. Київ, 2016. 506 с.

Анотація

Хороновський О. І. Загрози економічній безпеці держави, обумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань. – Стаття.

У статті розглянуто сутність і зміст загроз економічній безпеці держави, обумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань. Зазначено, що недоліком чинного законодавства є те, що загрози економічній безпеці розглядаються лише в рамках національної безпеки, при цьому їх не систематизовано за окремими складовими економічної безпеки держави. Запропоновано окремо виділити загрози фінансовій безпеці як основної складової економічної безпеки, до яких віднести діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань

на шкоду економічним інтересам держави. Аргументовано необхідність класифікації загроз економічній безпеці держави за проявом джерела загрози. Виділено основні загрози економічній безпеці держави, обумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань, зокрема: запровадження та реалізація протиправних схем та механізмів, зокрема в ході приватизації, публічних закупівель, управління державними корпоративними правами, банкрутства державних підприємств, адміністрування ПДВ та ін.; використання адміністративних, фінансових та інших ресурсів у війні російської федерації проти України; корупційні зв'язки в органах державної влади та місцевого самоврядування, які дозволяють приймати економічно-вигідні рішення на користь криміналітету всупереч економічним інтересам держави; використання міжнародних та внутрішньодержавних платіжних систем для перерахування злочинних активів у будь-які частини світу; отримання злочинними суб'єктами переваг у сфері публічних закупівель, державних пільг та інших економічно необґрунтованих преференцій; заволодіння українськими об'єктами інтелектуальної власності, відомостями, що містять комерційну таємницю та їх використання у протиправній діяльності тощо.

Ключові слова: загрози економічній безпеці держави, національна безпека, транснаціональна організована злочинність, транснаціональні організовані злочинні угруповання, економічні інтереси держави.

Summary

Khoronovsky O. I. Threats to the economic security of the state caused by the activities of transnational organized criminal groups. – Article.

The article examines the essence and content of threats to the economic security of the state caused by the

activities of transnational organized criminal groups. It is noted that the drawback of the current legislation is that threats to economic security are considered only within the framework of national security, at the same time, they are not systematized according to individual components of the state's economic security. It is proposed separately to identify threats to financial security as the main component of economic security, which include the activities of transnational organized criminal groups to the harm of the economic interests of the state. The need to classify threats to the economic security of the state according to the manifestation of the source of the threat is argued. The main threats to the economic security of the state caused by the activities of transnational organized criminal groups are highlighted, in particular: introduction and implementation of illegal schemes and mechanisms, in particular during privatization, public procurement, management of state corporate rights, bankruptcy of state enterprises, VAT administration, etc.; the use of administrative, financial and other resources in the war of the Russian Federation against Ukraine; corruption ties in state and local self-government bodies, which allow making economically beneficial decisions in favor of criminality, contrary to the economic interests of the state; using international and domestic payment systems to transfer criminal assets to any part of the world; receiving advantages by criminal entities in the field of public procurement, state benefits and other economically unjustified preferences; acquisition of Ukrainian intellectual property objects, information containing commercial secrets and their use in illegal activities, etc.

Key words: threats to the economic security of the state, national security, transnational organized crime, transnational organized criminal groups, economic interests of the state.